

MAGDALENA SMOLEŃ-WAWRZUSISZYN
Katedra Języka Polskiego KUL

RETORYKA DZIŚ – SZANSE, MOŻLIWOŚCI, OGRANICZENIA
LUBLIN, 28-29 MARCA 2012

W dniach 28-29 marca 2012 r. odbyło się w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim Jana Pawła II sympozjum *Retoryka dziś – szanse, możliwości, ograniczenia*, zorganizowane przez Katedrę Filozofii Kultury KUL oraz Koło Naukowe Studentów Retoryki Stosowanej Wydziału Filozofii KUL. To właśnie na tym wydziale w roku akademickim 2009/2010 uruchomiono retorykę stosowaną jako unikatowy w skali kraju kierunek studiów dziennych (na razie I stopnia), który i naukowo, i dydaktycznie jest od początku wspierany m.in. przez kilku pracowników Katedry Języka Polskiego KUL.

Przygotowane spotkanie było wyrazem dążenia pracowników tego interdyscyplinarnego kierunku do naukowej konfrontacji i integracji z badaczami retoryki różnych kierunków macierzystego uniwersytetu, jak i innych polskich ośrodków akademickich. Natomiast zasadniczym celem merytorycznym było przyjrzenie się różnym aspektom klasycznej retoryki, rozumianej zarówno jako przeżywający obecnie renesans istotny element humanistycznego wykształcenia, jak i ciągle aktualna metoda tworzenia i analizy tekstów.

Konferencję otworzyła Dziekan Wydziału Filozofii prof. Agnieszka Lekka-Kowalik, wyrażając zadowolenie, że tak młody kierunek już zdołał zorganizować się naukowo. Witając zgromadzonych, zwróciła m.in. uwagę na to, że we współczesnym świecie szczególnie ważne jest mówienie o etycznym wymiarze retoryki – ważne dlatego, że w obecnej erze społecznego konsumpcjo-

nizmu prawda i pieniądz, niestety, często nie idą w parze, a narzędzia retoryczne wykorzystuje się do działań sofistycznych.

W pierwszym dniu obrad ogłoszono 9 referatów, pomiędzy którymi zaplanowano też spotkanie z Redakcją „Forum Artis Retoricae” – pierwszego w Polsce czasopisma poświęconego retoryce, wydawanego od 2004 r. przez Polskie Towarzystwo Retoryczne.

Sesję przedpołudniową rozpoczął prof. Marek Skwara (USz) prelekcją *Retoryka dziś – dzieje najnowsze, perspektywy rozwoju*. Kluczową tezę referatu było stwierdzenie, że dziś żyjemy w czasach trzeciej sofistyki, bo wszystko jest retoryką, która często zmierza do manipulacji. Dlatego powiązanie retoryki i perswazyi wzbudza kontrowersje. Autor postawił pytania m.in. o to, czy cel perswazyjny pozwala retoryce na neutralność i gdzie jest granica, kiedy ocieramy się o kłamstwo i manipulację. Rozważając cechy retoryki współczesnej, wskazał jako zasadnicze trzy jej atrybuty: (1) retoryka jest dystrybutorem władzy (władza pochodzi z języka); (2) retoryka tworzy wiedzę (problem formowania pojęć w społeczeństwie – retoryka określa, co jest prawdziwe, właściwe lub prawdopodobne w danej wiedzy); (3) retoryka jest rozumiana bardzo szeroko jako związana z wszelkimi typami przekazów komunikacyjnych (w tym też dzieł sztuki, np. fotografii, monumentów). Rozważaną problematykę prelegent zwięźliwie konkluzją, że jeśli wiedza jest efektem sporu i porozumienia, to jedynym przedmiotem nauczania dziś na uniwersytetach jest retoryka.

O miejscu i znaczeniu retoryki klasycznej w zachodniej kulturze (w referacie o takim tytule) mówił prof. Piotr Jaroszyński (KUL). Swoje refleksje rozpoczął od antynomii, stwierdzając, że z jednej strony retoryka zachwyca jako cud kultury (fenomen grecki), a z drugiej uderza dziś niemal brak retoryki (lub jej wynaturzenie) w kulturze zachodniej. Szukając przyczyn takiego stanu rzeczy, referent skupił się na niekorzystnych przemianach w zakresie kultury słowa. Kultura słowa była, według niego, istotą retoryki greckiej, która pomagała rozwijać się człowiekowi do pełni człowieczeństwa w sensie uniwersalnym (retoryka grecka dotyczyła człowieka w ogóle, a nie dziedzin działalności człowieka). Współcześnie zaś kultura słowa ulega degradacji, stąd i deformacja tradycji retorycznej. Podkreślając konieczność pracy nad słowem we współczesnej cywilizacji, prof. Jaroszyński wskazał trzy najważniejsze dla niej obszary (etapy): środowisko domowe, edukację szkolną oraz przestrzeń teatru jako miejsca maestrii słownej. W kontekście prowadzonych rozważań – i z bardzo krytycznym odniesieniem do języka współczesnych mediów – za

jedną z najważniejszych ról retoryki we współczesnej kulturze autor uznał jej rolę wychowawczą.

Po przerwie „kawowej” jako pierwszy zabrał głos prof. Jakub Z. Lichański (UW), występując z prelekcją *Retoryka jako poszukiwanie najlepszej formy komunikacji*. Celem tego odczytu było udowodnienie tezy, że retoryki nie można zastąpić współczesnymi teoriami komunikacji. Według badacza jest ona wciąż jedną z dróg (a może jedyną), prowadzących zarówno do odkrycia, jak i do stworzenia najlepszej formy efektywnej komunikacji. Rozważając szczegółowe aspekty postawionej tezy, referent poruszył następujące zagadnienia: (1) retoryka jest nie tylko teorią argumentacji oraz kompozycji tekstów, ale też teorią i praktyką komunikacji; (2) narzędzia, jakimi dysponuje teoria retoryki, nadają się do opisu problemów komunikacji, a także – do analizy różnego rodzaju tekstów; (3) badania retoryczne stawiają pytania o charakterze epistemologicznym, a także aksjologicznym. W konkluzjach prof. Lichański podkreślił również to, że właśnie dzięki retoryce możemy uchronić się przed współczesnym chaosem komunikacyjnym.

Drugim referentem w sesji przedpołudniowej był prof. Henryk Podbielski (KUL). W odczycie zatytułowanym *Teoria stanów sprawy jako podstawowy czynnik retorycznej analizy faktów* zaprezentował wzorcowy warsztat pracy interpretatora klasycznych dzieł retorycznych. Zwracając uwagę na fakt, iż doktryna stanów sprawy stanowi jedyną w swym rodzaju próbę wzięcia pod uwagę wszystkich przedmiotów dyskursu oratorskiego, z którymi może spotkać się mówca, autor prześledził historię formowania się tej doktryny w tradycji antycznej. Profesor referował oraz analizował sądy klasyków retoryki (z głównym akcentem na traktacie Hermogenesa *O stanach sprawy*); zwrócił również uwagę na miejsce studiów nad stanami sprawy w kształceniu starożytnych adeptów retoryki.

Część poobiednią konferencji rozpoczęło spotkanie z Redakcją „Forum Artis Rhetoricae”. Sekretarz Polskiego Towarzystwa Retorycznego (którego „Forum Artis Rhetoricae” jest organem) – mgr Anna Bendrat (UMCS) – zaprezentowała zasady jego funkcjonowania oraz obszary działalności, zapraszając wszystkich chętnych do członkostwa w PTR i włączenia się w jego aktywność naukowo-organizacyjną.

Następnie swój odczyt *Retoryka jako przedmiot uniwersytecki* wygłosiła dr Imelda Chłodna (KUL). Prelegentka omówiła obecną sytuację w nauczaniu retoryki, głównie na poziomie kształcenia wyższego, oraz wskazała na niedostatki w tym obszarze. W opinii autorki kształcenie retoryczne na różnych poziomach edukacji w Polsce nie wygląda dobrze, na co wpływ ma wiele czyn-

ników, a wśród nich m.in. to, że retoryce odmawia się statusu dyscypliny naukowej. Jest to pewnym paradoksem z uwagi na fakt, że od kilkunastu lat obserwujemy w Polsce renesans retoryki rozumianej jako teoria efektywnej komunikacji, a także metoda analizy mechanizmów i rezultatów różnych form przekazu. Bardzo praktycznym wymiarem powrotu do retoryki jest także to, że dzisiaj podstawą zatrudnienia przestały być wyłącznie wykształcenie, nabyte umiejętności i doświadczenie zawodowe, a niezbędne stało się również posiadanie takich kompetencji, jak: samodzielność, odporność na stres, asertywność, umiejętność pracy w zespole, umiejętność budowania autorytetu oraz inne kompetencje komunikacyjne. Jako właściwą drogę dla odpowiedniego nauczania retoryki referentka wskazała takie kształcenie, w którym teoria powinna iść w parze z praktyką. Dlatego też podstawowym celem w kształceniu retorycznym powinno być z jednej strony pokazanie użyteczności zasad retoryki w konstruowaniu różnorodnych form wypowiedzi, występujących w szeroko rozumianym dyskursie publicznym (a zatem przemówień, prelekcji, prezentacji, głosów w dyskusji, listów otwartych, felietonów, recenzji), natomiast z drugiej – doskonalenie umiejętności przygotowywania tekstów z wykorzystaniem figur i struktur argumentacyjnych. Postulat prelegentki dotyczył również zwrócenia uwagi na sztukę rozmowy – tak ważną, a tak zaniedbaną w dzisiejszym życiu publicznym.

Kolejnym referentem był dr Artur Mamcarz-Plisiecki (KUL), który swoje wystąpienie: *Retoryka i językoznawstwo – obszary spotkania* poświęcił syntetycznemu przeglądowi zagadnień związanych z relacją między retoryką a lingwistyką. Po nakreśleniu drogi metodologicznych przemian w językoznawstwie od strukturalizmu do kognitywizmu autor stwierdził, że jako obszary łączące językoznawstwo z retoryką można wskazać semantykę oraz pragmatykę, która obecnie rozwija się w dwóch kierunkach: jednym z nich jest teoria komunikacji, drugim zaś – tekstologia, w tym studia nad dyskursem. Krótki zarys przedmiotu badań wymienionych dyscyplin doprowadził prelegenta do konkluzji, że językoznawstwo, mniej więcej od lat sześćdziesiątych XX w., przeszło mozolną drogę, aby odkrywać „lądy i kontynenty”, które już dawno zostały odkryte przez teorię i praktykę retoryki. Według dra Mamcarza-Plisieckiego w retoryce klasycznej można odnaleźć wiele fundamentów tego, co dziś w językoznawstwie uważa się za nowoczesne osiągnięcia.

Po krótkiej przerwie obrady rozpoczęła prof. Agnieszka Dziuba (KUL), której referat: *„Laudatio funebris” w kontekście antycznej mowy epideiktycznej* miał charakter materiałowo-metodologiczny i ukazywał retorykę jako narzędzie analizy i interpretacji tekstu. Referentka porównała dwie współczesne

mowy pogrzebowe (wygłoszone na pogrzebach osób zajmujących stanowiska kierownicze w swoich miejscach pracy) z klasycznymi *laudatio funebris*, znanymi w czasach antyku grecko-rzymskiego. Przeprowadzona analiza wykazała, że współczesne mowy pogrzebowe, choć realizują zasadniczy cel, czyli oddanie hołdu zmarłym, to jednak znacznie oddalają się – i w swej zawartości, i w zakresie kompozycji – od swojego klasycznego pierwowzoru. Zdaniem autorki świadczy to, niestety, o stosunkowo niskiej znajomości warsztatu Cycerona w społeczeństwie polskim, nawet wśród osób z wyższym wykształceniem. Problemem jest w tej sytuacji również to, że niewiele jest na rynku wydawniczym publikacji zawierających wzorcowe bądź przykładowe teksty, które byłyby przydatne w różnego typu wystąpieniach publicznych. Stąd postulat referentki, aby w ramach renesansu sztuki retorycznej docenić również jej praktyczną stronę, która dla najwybitniejszych obywateli starożytnych była przecież prymarnym celem edukacji.

Przedmiotem wystąpienia dr Marii Joanny Gondek (KUL) był *Problem funkcjonowania retoryki stosowanej*. Prelegentka starała się wykazać, że w funkcjonowaniu retoryki w jej zastosowaniach pierwszoplanową rolę odgrywa cel mowy (perswazji/przekonywania/akcji retorycznej/komunikacji retorycznej), a nie sama metoda. Zdaniem dr Gondek problem funkcjonowania retoryki stosowanej należy postrzegać nie tyle w aspekcie doskonalenia, rozwoju, realizacji metody retorycznej, ile wyznaczenia poprzez cel mowy granic stosowalności perswazji (przekonywania, granic stosowalności retoryki). Egzemplifikacją podjętej problematyki była krótka analiza jednej z nowoczesnych form przekazów w sferze polityki, jaką jest *amplifying* internetowy, czyli komunikacja z wyborcami poprzez fora internetowe.

Wystąpienia śródowe zwieńczyła mgr Joanna Kiereś-Łach (KUL) odczytem zatytułowanym (*Na ile?*) *nowa retoryka Chaima Perelmana*. Autorka podjęła próbę wstępnych analiz Perelmanowskiej definicji retoryki w odniesieniu do jej klasycznego ujęcia. Przedstawione argumenty pokazały, że retoryka Chaima Perelmana nie jest tak naprawdę niczym nowym, a jedynie stanowi kontynuację myśli Arystotelesa. Przy czym – jak wykazała prelegentka – nie jest to całkowicie wierna kontynuacja. Perelman bowiem, choć w wielu momentach w nieco innych słowach przedstawia tę samą myśl co Arystoteles, to w innych próbuje wzbogacić swoją koncepcję o elementy, które ostatecznie ją zubażają, a na pewno czynią niezrozumiałą. Według referentki słabość koncepcji retoryki Perelmana polega przede wszystkim na złym postawieniu problemu już na samym początku analiz, których podjął się wspomniany badacz.

Obrady drugiego zostały przeznaczone dla wystąpień studenckich. Organizatorzy konferencji chcieli bowiem stworzyć okazję do tego, aby osoby studiujące retorykę stosowaną miały sposobność publicznej prezentacji swojej wstępnej aktywności na polu naukowo-badawczym.

Prelekcje studentów poprzedził krótkim wprowadzeniem dr A. Mamcarz-Plisiecki, odnosząc się do przekazów audiowizualnych jako tych komunikatów (tekstów kultury), które wraz z rozwojem cywilizacji znacznie poszerzają przedmiot badawczy tradycyjnej retoryki.

Na sesję studencką złożyły się cztery odczyty, które były poświęcone analizom konkretnych sytuacji komunikacyjnych.

Pierwszy z prelegentów, Mateusz Kulczycki, przedstawił *Sposoby oddziaływania na odbiorcę według Arystotelesa i Cyserona*. Prelegent przywoływał fragmenty z dzieł tytułowych klasyków i interpretował je w sposób konfrontatywny. Takie obserwacje pozwoliły mu na konkluzję, iż Cyseron bardziej kładł nacisk na argumentację emocjonalną niż racjonalną (skierowanie w stronę *pathosu*), natomiast Arystoteles patrzył całościowo na człowieka i nie chciał, aby dochodziło do manipulowania emocjami. Dlatego też cechowało go równorzędne podejście do *ethosu*, *pathosu* i *logosu*. Autor zakończył swoje wystąpienie próbą recytacji fragmentu mowy Cyserona przeciwko Katylinie.

Jako kolejny z odczytem *Retoryka kreowania wizerunku na przykładzie fotografii prasowej* wystąpił mgr Karol Czachorowski. Swoją prelekcję podzielił na dwie części, natomiast wyjściowym założeniem była teza, że jeśli chcemy analizować retorycznie zdjęcia, to muszą to być zdjęcia perswazyjne. W pierwszej części referent (jako absolwent socjologii) zaprezentował metody analizy socjologicznej na materiale fotografii prasowej – były to zdjęcia Donalda Tuska z wydań od styczniowych do czerwcowych numerów tygodnika „Wprost” z 2009 roku. Badacz omówił krótko tzw. zmienne (np. perspektywę zdjęcia, sytuacje na zdjęciu, osoby w najbliższym otoczeniu), które wpływały na proces interpretacji i oceny postaci Tuska. W drugiej części zaś referent starał się wykazać, że fotografia prasowa może być interpretowana również narzędziami retoryki: kwestię wyboru odpowiedniego zdjęcia można zaliczyć do procesu *inventio*, kontekst ujęcia (stylistyka) to retoryczne *elocutio*, natomiast miejsce w całym przekazie komunikacyjnym, którego elementem jest fotografia, podlega regułom *dispositio*.

Po przerwie o *Technikach pozyskiwania klientów w bankowości na przykładzie działań banku Credit Agricole* mówił Bartosz Spust. Wspomniany bank został wybrany przez autora dlatego, że jest jedną z najnowszych instytucji finansowych, która weszła na rynek polski, i w związku z tym musi

szczególnie zatroszczyć się o zdobycie klientów. Analiza różnych form komunikacji Credit Agricole z odbiorcami pozwoliła prelegentowi na obserwację, że współcześnie banki atakują nas swoimi ofertami wielokanałowo i efektem synergii chcą najsilniej wpłynąć na potencjalnych klientów. Intencja jest taka, że klient ma być oszołomiony ogromem informacji, ilością i wysokim standardem usług, co ma sugerować, że określony bank to „krajna wszelkiej obfitości”. Poczucie wolności (które rodzi się w nas, bo mamy ogromny wybór) oraz przeświadczenie, że bank wyjątkowo dba o nasze dobro i naszą korzyść, to jednak w rzeczywistości złudne przekonania i zakłamane doświadczenia. Jak stwierdził autor, stopień manipulacji klientami pokazuje, że pod wpływem rosnącej konkurencji „banki stają się wręcz żarłoczne, głodne jak największego uzależnienia klienta od siebie”.

Wystąpienia studenckie zwięździł Piotr Marszałek odczytem *Środki perswazji w wystąpieniu politycznym na przykładzie exposé premiera Donalda Tuska*. Referent omówił środki argumentacyjne, którymi posłużył się Donald Tusk do wykreowania swojego wizerunku w *exposé* z 23 listopada 2007 roku. Do czynników, które wpłynęły na etos premiera, autor zaliczył m.in. następujące kwestie: kreację na sługę narodu (w tym objęcie uwagą szerokich warstw społecznych i według kryteriów wiekowych, i zawodowych), deklarację gotowości do rezygnacji z przywilejów władzy, krytykę zawilóści administracji publicznej, deklarowaną wrażliwość na problemy i niedostatki obywateli, wiarę w potencjał ekonomiczny i umiejętności Polaków. Swoje wystąpienie prelegent spuentował stwierdzeniem, że wykreowany w *exposé* wizerunek Tuska był zbyt idylliczny, aby mógł być prawdziwy.

Lubelskie sympozjum należy uznać za ważne z dwóch powodów. Po pierwsze – było ono dowodem na to, jak niesłuszne jest wciąż obecne i w sferze oświatowej, i naukowej niedocenianie retoryki jako intelektualnego wyposażenia humanistyki oraz wybiórcze traktowanie tej dyscypliny w nowoczesnych teoriach komunikacyjnych. Wygłoszone podczas spotkania referaty podkreślały potrzebę sięgnięcia do integralnego dorobku retoryki klasycznej i zastanowienia się, w jaki sposób może być on wykorzystany dziś zgodnie z klasycznymi regułami.

Po drugie – konferencja połączyła wymiar merytoryczny z aspektem dydaktycznym. Zorganizowanie odrębnej sesji studenckiej było doskonałą okazją do tego, aby studium retoryki stosowaną wprowadzić w warsztat pracy naukowej oraz umożliwić im praktykowanie umiejętności formułowania sądów oraz argumentacji podczas dyskusji nad wystąpieniami.

W marcu 2013 roku – rok po inauguracyjnej konferencji – organizatorzy zaplanowali kolejne sympozjum. Tym razem temat przewodni brzmi: *Retoryka klasyczna a współczesne formy perswazji*.

MARIUSZ KOPER
Katedra Języka Polskiego KUL

MAREK OLEJNIK
Zakład Filologii Ukraińskiej UMCS

V SYMPOZJUM POLSKO-UKRAIŃSKIE
– KOMUNIKACJA W OBSZARZE TRANSGRANICZNYM
POLSKO-BIAŁORUSKO-UKRAIŃSKIM
WOLA UHRUSKA, 1-2 CZERWCA 2012

Pierwsze sesje naukowe w Woli Uhruskiej miały miejsce pod koniec ubiegłego stulecia. To za sprawą dyrektora Instytutu Filologii Słowiańskiej UMCS – prof. dra hab. Feliksa Czyżewskiego i Wójta Gminy Wola Uhruska – Jana Łukasika Rada Instytutu Filologii Słowiańskiej zdecydowała o nawiązaniu ścisłej współpracy z gminą Wola Uhruska. Współpraca zaowocowała wieloma konferencjami i publikacjami naukowymi. Wartość takich spotkań zauważają władze gminy oraz całego powiatu włodawskiego.

Od 2008 roku ważnym wydarzeniem w życiu naukowym środowiska językoznawczego zajmującego się badaniami pogranicza polsko-wschodniosłowiańskiego są sympozja w Woli Uhruskiej. W I sympozjum pt. *Współpraca transgraniczna Polska-Białoruś-Ukraina. Gospodarka – ekologia – kultura* wzięli udział nie tylko naukowcy z Polski, Ukrainy i Białorusi, ale również przedstawiciele samorządu terytorialnego powiatów włodawskiego i bialskiego, gmin Ruda-Huta, Sawin, Włodawa, Wisznice i gospodarza – Woli Uhruskiej. Byli również obecni samorządowcy z Szacka i Huszczy na Ukrainie. W czasie obrad dzielono się m.in. doświadczeniami z dotychczasowej współpracy transgranicznej. W trakcie II Sympozjum pt. *Język ukraiński w polskim systemie oświaty* podjęto problem miejsca tego języka w polskim systemie oświatowym. Dyskutowano również o sposobach zainteresowania młodzieży